

Міжнародны
Рэгіянальны
Мульты
Брэст
Роўна
Бяла-Падляска

3/17439(86)+

ISSN 0013-788X

www.maladost.lim.by

Малодосць

проза паэзія крытыка публіцыстыка

Яе запавет — быць адзінымі

E-maily Ніны Мацяш

Праходзьце паўз

Агляды новай творчасці

Літаратурныя далягляды

Берасцейшчыны

Настася Нарэйка
Марыя Кобец
Валерый Гапееў

Упершыню

Ганна Асіпук
Настася Сідорка

№ **10** / 2013

Маладосць

Штомесячны
літаратурна-мастацкі
і грамадска-палітычны
ілюстраваны часопіс

(719) КАСТРЫЧНИК, 2013

Выдаецца з 1953 года

Галоўны рэдактар
Святлана Дзмітрыеўна
ДЗЯНІСАВА

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

Наталля АЎДЗЕЕВА
Алесь БАДАК
Міхась БАШЛАКОЎ
Максім ГАЛЬПЯРОВІЧ
Уладзімір ГАЎРЫЛОВІЧ
Сяргей ДУБОВІК
Алесь КАРЛЮКЕВІЧ
Анатоль КРЭЙДЗІЧ
Лідзія МАКАРЭВІЧ
Уладзімір МАТУСЕВІЧ
Іван САВЕРЧАНКА
Барыс СВЯТЛОЎ
Таццяна СІВЕЦ
Віктар ШНІП
Таццяна ШЭЛЯГОВІЧ

70

СКЛАД РЭДАКЦЫІ

Анатоль КАЗЛОЎ —
рэдактар аддзела прозы

Ірына ЧАРНЯЎСКАЯ —
рэдактар аддзела паэзіі

Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ —
рэдактар аддзела крытыкі

Генадзь АЎЛАСЕНКА —
рэдактар аддзела падлеткавай творчасці

Дар'я ШОЦІК —
рэдактар аддзела школьнага жыцця

Ганна КІРЭЕНКА —
рэдактар інтэрнэт-версіі

www.maladost.lim.by

Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
«Выдавецкі дом «Звязда»
г. Мінск

ІНСТРУКЦІЯ
ПРА РАБОТУ С РЭДАКЦЫЯЙ

Установа культуры
«Абласная бібліятэка
імя М. Горькага»
г. Брэст

ЦЭНТРАМ БЫЦІЙНАЙ ПРАСТОРЫ

Літаратура нашай вобласці — значная частка нацыянальнай сацыякультурнай прасторы. Можна сказаць — яе люстэрка. Тут жывуць і працуюць творцы, неаб'якавыя да свайго нацыянальнага дома, яго гісторыі і будучыні. Толькі цягам апошніх двух гадоў выйшаў шэраг кніг, на якія хацелася б звярнуць увагу чытача. Гэта зборнікі вершаў «Шаны» Анатоля Шушко, які летась быў адзначаны літаратурнай прэміяй «Залаты Купідон», «Скрыжалі душы» Алеся Паплаўскага, «Сляды ад верасня» Мікалая Бусько, «Сляды на пяску» Анатоля Галушкі; зборнік прозы аднаго са старэйшых літаратараў Брэстчыны Аляксея Каўко «Неаб'ёмнае» (пасмяротна), зборнік казак Георгія Марчука «Добрае сэрца» і яго ж зборнік навел у перакладзе на рускую мову «Ластаўкі над Гарыню», аповесці Анатоля Бензерука «Мячы Грунвальда, альбо Дванаццаць абаронцаў караля», Расціслава Бензерука «Цвёрды арэшак» (назва аповесці вынесена на вокладку анталогіі, што сёлета выйшла ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў серыі «Маладзік», уклад. Алена Масла), Зінаіды Дудзюк «Немеранае багацце», кніга мастацка-дакументальнай прозы Анатоля Крэйдзіча «Роднае, шчымлівае», кніга прозы Аляксандра Валковіча «Лето красных лошадей». І іншыя.

У гэтых нататках хачу адзначыць творы тых пісьменнікаў, якія засталіся па-за ўвагай літаратурнай крытыкі.

Звернемся да кнігі Анатоля Шушко «Шаны». Гэта другі па ліку яго паэтычны зборнік, можна сказаць, выбранае паэта (першы — «Выток і прычасце» — быў выдадзены ў 1994 годзе ў серыі «Бібліятэка часопіса «Маладосць»»).

Мова Анатоля Шушко — «беларуска-паляшувская», народная, багатая на аўтарскія наватворы, а свет яго слова — арыгінальны і адмысловы. Ён паэт незвычайны. Варлен Бечык яшчэ ў 1981 годзе, на самым пачатку

творчага шляху Шушко, заўважыў «выразныя рысы асабістасці, уласнага светаадчування». «Выразнымі рысамі асабістасці» пазначана і кніга «Шаны». Нават яе назва змяшчае ў сабе некалькі сэнсаў: яна перагукаецца і з назвай вёскі паэта — Сташаны, і з зычаннем дабрывіні — шанаў, і з пачуццём падзякі — шанаваннем.

Цэнтрам быццёвай прасторы для Анатоля Шушко застаюцца Сташаны:

Сто шан табе, мой лан, мой кут
З папінамі ля хаты!
Дзе ж адпачну, калі не тут,
Як птушанё, крылаты

Сто шан табе, сташанскі хлеб!
Стазыкая падзяка!
Ты і сягоння на стале
Ка мне неаб'які.

Сто шан і вам, браткі мае,
Палешукі-рупліўцы!
Хай усяго для вас стае
І у садку, й на ніўцы.

(трыціх «Сто шан для Сташан»)

Аўтар выказвае малой радзіме і землякам «палешукам-рупліўцам» «сто шан». Тут яго дом, яго гнездаванне, і ён — «як птушанё, крылаты». Менавіта тут ён чэрпае сілы для жыцця і творчасці. Сэрцам, душою рвецца паэт да свайго Дому. Яны духоўна знітаваныя. Ён прасвятляецца яго «светласцю»:

Я — дома.
Перапоўнена душа!
Вядома:
Сэрца шчырае
гавела.

Я што ні год
Штодня
СЮДЫ
спяшаў,
адно б у ёй —
у крэўнае —
святлепа.

Дом паэта — гэта частка вялікага нацыянальнага Дома, які завецца Беларуссю. Паэт стварае эпічныя малюнак вялікай сілы, дзе сінкрэтычна паядноўваюцца дзве прыродныя стыхіі: жывая і нежывая, якія ў сінтэзе сімвалізуюць глыбінныя асновы, вытокі жыцця, быццёвую ўгрунтаванасць беларусаў.

Мне не можна ў любові табе не прызнацца,
Бо ўсе рэкі твае хвалі ўспеяць:
— Нягож!
Буг і Прыпяць, Дняпро, Стыр з Гарыню,
А значыць,
Нёман, Вілія, Віцьба з Дзвіною і Сож...

Колькі вен, капіляраў бруацца, Радзіма,
Па ўсім целе тваім, каб не збыў чалавек.
Поіш, гоіш яго, як матуля адзіна,
Ты штодзень,
і штomesяц,
штогод
і навек.

Карціць паэту дазнацца і пра карані:

Нашы дужыя продкі,
Прадзеды і дзяды,
Адкуль былі яны родам,
Дзе іх маленства сады. («Дзяды»)

Напружаннем мастацкай пошукавасці прасякнуты верш «Белавежская пушча». Гэта таксама частка Радзімы паэта, таямнічая ў сваёй гісторыі. Аўтару патрэбна ведаць: «Адкуль бяруць свае вытокі / Лясіны бег, зубрыны рык. / І дуба волатава сіла, / І тайна чорнага бусла...!» Яму хочацца прасіць праз маленне:

Адкрыў святых таямніцы.
Як аканіцы, расчыні.
Дай мне хутчэй прыпасці відма
Да слыннай споведзі крыніц

.....
Тваёй гісторыі...

З паняццем Радзімы ў Анатоля Шушко асацыіруецца, канешне, мова. Абодва пачаткі з'яўляюцца грунтам, на якім трымаецца «самасць» чалавека. «У жыцці здавён закладзена аснова: / Тут знітаваны Бацькаўшчына з Мовай».

Светла і шчыmlіва піша Анатоль Шушко пра маці («У дзень нараджэння», «Маці», «Матулін заповіт»), заповіт якой застаўся для паэта галоўным законам жыцця:

Сцеражы сваё шчасце,
бо яно не пажыткі.

Спатыкнуцца і ўпасці
лепш на сцежцы, што ў жыце.

Дамінантай творчасці Шушко з'яўляецца стыхія прыроды. Пранікаючы ў самую сутнасць яго паэзіі, фарміруючы сэнсавую і стыльвую адметнасць, яна надзяляецца вялікай сілай — жыватворнай, і глыбінёй — філасофскай:

Агромістае неба нада мной,
І я пад ім з НАДЗЕЯЮ высокай,
.....
Як чыста на душы! Якая сіль!
Рака і салаўі. Вякуе плынь.

«Рака і салаўі. Вякуе плынь» — гэта метафара жыцця як спрадвечнасці! Паэзія Анатоля Шушко — як таленавітая карціна і добрая песня адначасова, так арганічна спалучаюцца ў ёй музычны і жывапісны пачаткі.

Жыву на поўдні Беларусі,
Дзе Прыпяць Піне шчыра раіць,
Каб Струмень хваль агучыў гуслі,
Маўляў: «Хай граюць!
Пра што кажу
Як на Палесці
Адзінаплышны рэкі й песні».
(«Прызнанні палешука»)

У творчасці паэта, як і ў ягонай душы, адбываецца натуральнае спалучэнне, зліццё ў адну плынь «музычнага водгулля», што выходзіць ад прыроднага асяроддзя, і таго, што адчувае чалавек.

О восень! Медзі звон над галавой
і шаргатлівы смутак пад нагою.
Нядобра жыць пацехаю адной,
нішчымным быць, абранаму тугою.

Літаральна зачароўвае раздзел «Жывапіс успамінаў». Гэта — сапраўдная песня жыцця, пададзеная Шушко ў фарбах, гуках, у найтонкіх аўтарскіх адчуваннях. «Акварэлі вясны», «Акварэлі лета», «Гуаш восені», «Алей зімы» — усё гэта з чарадаваннем Дня, Вечара, Ночы, Раніцы. Гэта — свет сапраўднай гармоніі, любові і дабрыні. Вось малюнак Дня з «Акварэлі лета»:

На водары фарбаў настоены,
Звініць збажыноваю песняю
Жаўрука...
Сіней за крыніцы вяскія
Глядзіць вачыма няўмольнымі

Стылёвай дамінантай аповесці Бензерука з'яўляецца фальклорная сказаваецца, у якой намінацыйная функцыя слова неад'емная ад азначна-экспрэсіўнай: *«Минула дзвесце гадоў, як прыйшлі заваёўнікі на балтыйскі бераг. Быццам каменныя зубы, убіліся ў зямлю іх замкі. Растуць тыя драпежныя зубы год ад году»*.

Анатоль Бензарук узбудзіў, міфалагізуе вобразы караля Ягайлы і вялікага князя Літоўскага, Рускага і Жамойцкага Вітаўта. Экскурсіўна закранае і гісторыю іх складаных узаемаадносін. Толькі вайна — не час для асабістых крыўдаў. Ягайла піша ліст Вітаўту, каб забыць старое, паяднацца перад тым, як пачнецца вайна з крывакіямі: *«дзеля бацькаўшчыны, дзедаўшчыны, спадчыны нашых продкаў»*. Аўтар падкрэслівае найперш патрыятычную скіраванасць вобраза Вітаўта. Адважны ліцвін, быццам асілак, будзе ў самым пільным бітвы. Адзін. Без аховы: *«Не трэба мне аховы. Жыццё і волю ахвярую Богу! Усё ў яго руках»*; *«гінулі пад Вітаўтам коні, ды развяваўся над полем, бы крылы, шырокі княжы плашч. І той, хто задрыжаў або хацеў адступіць хоць на крок, абуджаўся і йшоў наперад за сваім уладаром»*.

Анатолію Бензеруку важна адлюстравачь Грунвальдскую эпапею як вайну народную, што пацвярджаюць уведзеныя ў тэкст вобразы-ідэі дванаццаці абаронцаў караля Ягайлы, дванаццаці адданных яму і Бацькаўшчыне ваяроў:

Былі ў караля
Сцяг і Труба,
Молат і Ключ,
Крыж і Зямля,
Лыжка, Падушка,
Незабудка, Страла,
Дзіда, Пяро —
Усе заадно!

Тыпалагічна герой Бензерука нясе ў сабе многае ад калектыўна-фальклорнага, міфапаэтычнага. Успрыманне рэальнай жыцця не трансфарміруецца ў героя ў рэфлексію. Аўтар мадэлюе яго, героя, праз дзеянні, станові і сузіранне навакольнага. Псіхалагічны

стан персанажаў дэтэрмінаваны іх учынкамі, духоўнай або, больш дакладна, патрыятычнай сутнасцю.

Кульмінацыя твора — сцэна бітвы, якую аўтар, што характэрна, параўноўвае з «сячкарняй», «градабоем»: *«Цяпы малоцяць на таку, / Кладуць галовы, бы снапы, — / Ахвяры жудаснай вайны»*. Усе рвуцца ў бой. Пісьменнік, нібыта рэжысёр спектакля, заўважае кожны рух, кожны ўзмах, ён усё бачыць, усё кантралюе. Проза яго, і раней рыфмаваная, цяпер набліжаецца да народнай песні: *«Войскі спусціліся з пагоркаў у нізіну»*.

— *Гэтак імкліва сыходзіць лавіна...»*

І вось — бой. Ён пададзены ў велічна-трагічным ключы: *«Удар! Нарэціце... Схіснуліся палкі і грывнулі ў шчыты. Дзіды не вытрымалі такога напору, дрэўкі ламаліся, сыпаліся, бы салома. Ды збраяносцы тут як тут: вось новыя пікі ўжо падаюць. І ўсё спачатку: строй — напор — удар!»*

Гэты выразна-маляўнічы вобраз вайны лапаўняецца сведчаннем удзельніка тых падзей: *«Нага ціснула на нагу, вастрыё дзідаў глядзела ў твары ворагаў. Калі харугвы зышліся, нельга было адрозніць палахлівага ад смелага, мужага ад баязліўца, бо ўсе змяшаліся ў клубок. Стала немагчыма нават змяніць месца, прасунуцца на крок. Адна надзея пайсці наперад — гэта калі пераможца адолее праціўніка, што б'ецца насупраць. Выб'е недруга з сядла — зойме яго месца. Нарэціце дзіды былі паламаныя, шыхты з абодвух бакоў самкнуліся, даспех з даспехам злучыліся, мячы, сякеры страіна грывнулі, нібыта молат на кавадле. І людзі падалі, а іх тапталі коні!»* Узнікае матыў вялікай народнай драмы. І вялікага супрацьстаяння.

* * *

Калі проза Анатоля Бензерука «вырастае» з гісторыі, то мастацкія дыскурсы Анатоля Крэйдзіча — з дакументалістыкі, жыццёвай канкрэтыкі, асобных біяграфій. У кнізе «Роднае, шчымлывае»¹ празаік апісвае сучаснага чалавека, імкнучыся намалюваць яго індывідуальны псіхалагічны партрэт, зазі-

¹ Рэцэнзію на гэту кнігу гл.: «Маладосць», 2013, № 2.

раючы ў яго памкненні, жадаючы зразумець жыццё яго — на першы погляд звычайнае, будзённае, простае. Але толькі на першы погляд. Бо праз гэтае індывідуальнае, канкрэтнае аўтар заглябляецца ў сакральнае, каб выявіць агульначалавечае і агульнанароднае, нацыянальнае — і зусім «сваё», паляшучкае. Шкада толькі, што пісьменнік, таленавіты сваёй сакавітай мовай, тонкім адчуваннем чалавека і жыцця, свету прыроднага, не так ужо часта радуе чытачоў новымі кнігамі.

* * *

Валерыў Гапееў са сваімі героямі даўно «на ты»: добра ведае іх псіхалогію, паводзіны, узроставыя праблемы, пра наяўнасць у іх неадольнага імкнення да самарэалізацыі — няхай сабе і праз канфлікт з асяродкам і ўнутраную бунтоўнасць.

Новая аповесць Валерыя Гапеева «Ведзьміна Тоня» — не пра бунт. Яна пра імкненне падлетка прыйсці «да міру» з дарослымі, сввердзіцца ў гэтым жыцці «нароўні» з аднагодкамі. Праз героя аўтар задае пытанні дарослым: як жыць далей, калі табе толькі 14 год, бацька памёр у дзень твайго нараджэння, а маці п'яніца, калі з цябе здзекуецца айчыям і ненавідзіць уся вёска, калі на цябе ўмольнымі вачыма глядзіць знямелая 5-гадовая сястрычка, прывязаная за нагу да дрэва, каб не збегла, — усім здзічэлая без матчынай ласкі і элементарнага людскага догляду?

Падлетак Сяргей, галоўны герой аповесці, за сем гадоў інтэрнатаўскага жыцця шмат чаму навучыўся, але найперш — хаваць крыўду і слёзы. Навучыўся трываць боль, бо як інакш бараніцца ад крыўдзіцеляў, ад жыцця жорсткага, беспрасветнага? Ён добра засвоіў усе навукі, якія даваў яму гэты «*ада-соблены свет няшчасных аднолькава, ды злых па-рознаму дзяцей-сіротаў*». Жыццё і людзі зрабілі падлетка ізгоем, адчужаным ад людзей, ён стаў нікому не патрэбным. Акрамя Нэлькі, заўсёды галоднай, як галодным быў і ён сам, пакуль не «*прызвычайаўся да свайго пачуцця голаду, як прызвычайваюцца людзі да мазалёў на нагах*».

Герой не разумее, «*чаму так?*» Ён адзін з Нэлькай, а супраць яго ўсе: і п'яная маці, і

яе новы муж-зэк, і вясковыя бабулькі, і нават хлопцы-аднагодкі.

Аўтар падае поўнае драматызму жыццёіснаванне двух непаўналетніх дзяцей, жыццё сярод людзей, але без людзей — у будане, нібы на дзікім востраве. Малюнак жудасны. Узнікае нават пытанне да аўтара: ці магчыма такое сёння, пры шматлікіх органах кантролю і апекі, а галоўнае — навідавоку?

Сяргей стаміўся быць ізгоем, ён хоча жыць як усе, спаць у чыстай і цёплай хаце, каб побач — маці, цвярозая, і каб яна ім з Нэлькай гатавала ежу. Нарэшце, хоча ісці ў школу. І — сябраваць, з аднагодкамі. Зусім нямногага хоча хлопец, калі кіравацца звычайнай логікай. Толькі ж вельмі няпростым стаўся шлях героя да людзей, да паўнавартаснага, дакладнай, людскага жыцця.

У ідэйна-мастацкай структуры аповесці тапонім Ведзьміна Тоня мае сімвалічнае значэнне: гэта топас, які адыгрывае вялікую ролю ў вырашэнні агульнай канцэпцыі твора. У гэтым месцы героі сталюць, атрымліваюць першыя ўрокі жыцця, праходзяць праз «катарсіс» і духоўна ачышчаюцца.

* * *

Канцэптуальна з «Ведзьмінай Тоняй» Гапеева перагукваецца аповесць Расціслава Бензерука «Цвёрды арэшак». Ідэтычная мадэль маральнага процістаяння: з аднаго боку — «цяжкі» падлетак, які расце без бацькі, з другога — «шчаслівец». Іх шлях «да міру» стаўся не такім драматычным, як у герояў Гапеева, але таксама быў няпростым.

* * *

Мы спыніліся толькі на некаторых імёнах берасцейскіх пісьменнікаў і аспектах развіцця рэгіянальнай літаратуры. (Няхай прабацьча тыя творцы, каго я не закранула: аб'ём часопіснага артыкула абмежаваны.) Кожны з аўтараў мае сваю творчую зацікаўленасць, сваю мастацкую прастору, свой жанравы стыль і фармат. Але ўсе яны — твораць у рэчышчы праблем агульнанацыянальнай літаратуры і разам з ёю інтэгрруюцца ў еўрапейскі літаратурны працэс.